

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ЛІСОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 637.1:334.7.003.13

**МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південному філіалі Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет».

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент

Майданевич Петро Миколайович,

Південний філіал Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет», завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,

Наумов Олександр Борисович,

ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права», завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та економічної теорії;

доктор економічних наук, доцент

Місюк Микола Васильович,

Подільський державний аграрно-технічний університет, в.о. професора кафедри економіки підприємств і соціально- трудових відносин.

Захист відбудеться «___» _____ 2014 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.04. в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112.

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.С. Кайтанський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Молочний підкомплекс у складі агропромислового виробництва займає особливе місце. Галузь покликана задовольняти потреби населення країни одним з найважливіших продуктів харчування, забезпечує постійну протягом року зайнятість працівників аграрного сектору і рівномірне надходження грошових коштів від реалізації продукції. У сільськогосподарських підприємствах, особистих підсобних і фермерських господарствах, спеціалізованих на виробництві молока, а також в молочних комплексах молоко і продукти його переробки вирішальною мірою визначають ефективність аграрного виробництва в цілому.

Разом з тим, в країні більше ніж в два рази зменшилося поголів'я корів, скоротилися обсяги виробництва молока, знизилася економічна ефективність галузі, а також явно недостатнім для функціонування підприємств молочного підкомплексу на основі розширеного відтворення залишається рівень рентабельності виробництва.

Реструктуризація виробничих зв'язків і нестабільна діюча державна політика привели до критичної ситуації в молочному підкомплексі. Диспаритет цін між сільськогосподарськими товаровиробниками і переробними підприємствами, високий рівень цін на кормову сировину лише посилили сучасний критичний економічний стан підприємств галузі.

Для виведення підприємств молочного підкомплексу з кризи, досягнення стабільного економічного зростання в галузі, підвищення її конкурентоспроможності і забезпечення населення країни молочними продуктами харчування по обґрунтованих нормах їх споживання за рахунок вітчизняного виробництва необхідно здійснити систему заходів по підвищенню ефективності виробництва молока.

Проблеми організаційно-економічних взаємозв'язків, становлення ринкових відносин, підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу знайшли відображення у наукових працях В.Г. Андрійчука, В.Я. Амбросова, П.С. Березівського, В.І. Бойко, С.В. Васильчак, О.Д. Гудзинського, О.Ю. Ермакова, М.М. Ільчука, І.Т. Кищак, О.А. Козака, П.М. Майданевича, Ю.В. Масюк, П.М. Макаренко, В.Я. Мессель-Веселяка, М.В. Місюка, Т.Л. Мостенської, О.Б. Наумова, М.К. Пархомеця, П.Т. Саблука, Л.М. Степасюка, І.Н. Топіхи, І.І. Червена, О.В. Шебаніна, В.Й. Шиян, О.М. Шпічака, В.М. Яценка і інших вчених. У роботах названих і інших авторів представлені теоретичні засади, методичні положення і рекомендації по раціональній організації виробництва молока і підвищенню ефективності підприємств молочного підкомплексу.

Разом з тим, стосовно сучасних ринкових умов господарювання ряд питань проблеми, що вивчається, не знайшли належного відображення. До їх числа слід віднести: кількісний вплив різних виробничих чинників на ефективність виробництва молока, вдосконалення вимог до його якості, регулювання відносин між виробниками молока, переробними підприємствами і торговою мережею, залучення інвестиційних потоків в галузь з метою

підвищення ефективності виробництва молока. Таким чином, існують проблеми як теоретико-методичного, так і прикладного характеру, які потребують свого вирішення. Це актуалізує тему дисертаційної роботи і соціально-економічне значення наукових результатів дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» по темі «Наукове забезпечення галузей агропромислового комплексу Криму, розробка нових і адаптація існуючих технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції в умовах становлення ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0107U001317), в межах якої автором розроблено методичний підхід до організації обмінно-розподільних відносин між підприємствами-учасниками об'єднання по виробництву молока.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій з формування та функціонування механізмів та інструментів підвищення економічної ефективності виробництва в підприємствах молочного підкомплексу.

Для реалізації поставленої мети дослідження були вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти теми та уточнити змісту поняття «економічна ефективність» стосовно підприємств молочного підкомплексу;
- розробити концепцію формування економічного механізму підвищення ефективності виробництва у підприємствах молочного підкомплексу;
- удосконалити науково-методичний підхід до комплексного аналізу економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу;
- запропонувати інструменти оптимізації розвитку підприємств молочного підкомплексу;
- обґрунтувати методичні засади організації системи обмінно-розподільних відносин у кластері молочного виробництва;
- розробити модель функціонально-ланкового механізму формування науково-виробничого кластеру молочної продукції;
- розвинути методичні засади прогнозування розвитку молочного виробництва;
- обґрунтувати організаційно-економічні напрями підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу.

Об'єктом дослідження є процеси підвищення економічної ефективності виробництва в підприємствах молочного підкомплексу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування та функціонування механізмів та інструментів підвищення економічної ефективності виробництва в підприємствах молочного підкомплексу.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження є положення економічної теорії, наукові праці

вітчизняних і зарубіжних авторів по питаннях функціонування організаційно-економічного механізму, законодавчі і нормативно-правові акти України.

Для вирішення поставлених завдань в дисертаційній роботі використовувалися наступні методи і прийоми досліджень: абстрактно логічний – для теоретичних узагальнень, визначення суті поняття «Економічної ефективності» і його складових елементів, формулювання висновків; монографічний – для вивчення досвіду окремих сільськогосподарських підприємств-виробників молока; групування – для виявлення впливу окремих чинників на зміну ефективності виробництва молока в аграрних підприємствах; кореляційно-регресійний аналіз – для встановлення залежності об'ємів виробництва молока від окремих чинників і для розробки виробничих функцій; методи системно структурного і порівняльного аналізу – для оцінки тенденцій виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах; анкетування – для визначення питомої ваги кожного чинника, який здійснює вплив на функціонування організаційно-економічного механізму; графічний метод – для наочного відображення результатів дослідження і ін.

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі і нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики в АР Крим, Міністерства аграрної політики і продовольства АР Крим, бухгалтерська і статистична звітність сільськогосподарських підприємств, матеріали досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, інформаційні ресурси мережі Інтернет, а також розробки автора.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування механізмів та інструментів підвищення економічної ефективності виробництва в підприємствах молочного підкомплексу. Найбільш важливі результати дослідження, які виносяться на захист та становлять його наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено концепцію формування економічного механізму підвищення ефективності виробництва у підприємствах молочного підкомплексу, що забезпечує збалансування економічних відносин між виробниками, переробними підприємствами і торговими організаціями, в основу якого закладений рівний прибуток на вкладену одиницю витрат, виходячи з сукупного рівня рентабельності на готову продукцію;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до комплексного аналізу економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу, який дає можливість забезпечити об'єктивну оцінку економічної ефективності на кожному етапі виробничої діяльності;

- інструменти оптимізації розвитку підприємств молочного підкомплексу, а саме: сформовано модель раціональної взаємодії всіх учасників відтворювального процесу у ланцюгу виробництва і переробки молочної продукції;

- методичні засади організації системи обмінно-розподільних відносин у кластері молочного виробництва, що забезпечують оптимальний розподіл прибутку між всіма учасниками об'єднання;

дістали подальший розвиток:

- понятійно-категоріальний апарат аграрної економіки у частині уточнення сутності і змісту поняття «економічна ефективність» стосовно підприємств молочного підкомплексу, що на відміну від існуючих дозволяє відобразити основні чинники, що впливають на процеси виробництва і переробки молока на всіх стадіях відтворювального процесу;

- модель функціонально-ланкового механізму формування науково-виробничого кластеру молочної продукції на засадах вертикально-горизонтальної інтеграції, що охоплює завершений цикл виробництва і обігу: від інноваційних досліджень у сфері селекції – до реалізації готової продукції кінцевому споживачу;

- методичні засади прогнозування розвитку молочного виробництва на основі використання коефіцієнта вагомості, що визначає ступінь відповідності рівня рентабельності і збитковості виробництва у підприємствах молочного підкомплексу;

- організаційно-економічні напрями підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу шляхом використання спеціальних економічних зон, що створять умови для концентрації виробництва і залучення інвестиційних потоків.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості впровадження розроблених пропозицій і рекомендацій по підвищенню економічної ефективності виробництва молока в діяльність підприємств молочного підкомплексу. Висновки і пропозиції, які приведені в дисертації, можуть бути використані органами виконавчої влади при розробці економічної галузевої політики з метою забезпечення ефективного розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, які містяться в роботі схвалені і використовуються в практичній діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства АР Крим (довідка № 344 від 05.05.2014 р.), Управління агропромислового розвитку Роздольненської районної державної адміністрації (довідка № 403 від 08.05.2014 р.), СПК «Україна» (довідка № 325 від 25.05.2014 р.), ПАТ «Широке» (довідка №297 від 07.05.2014 р.); в навчальному процесі Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет» (довідка про впровадження № 634 від 06.06.2014 р.) та Кримського агропромислового коледжу (довідка про впровадження № 249 від 20.05.2014 р.).

Особистий внесок претендента. Дисертація є результатом самостійного дослідження автора. Наукові положення, практичні результати, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, є особистими розробками і отримані дисертантом самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження розглядалися і обговорювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (Харків, 9-23 квітня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку підприємства» (Сімферополь, 14-15 травня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Шляху і механізми управління ефективним розвитком раціональної економіки в сучасних умовах» (28-29 листопада 2012 р.), Міжнародній науковій конференції «Економічні теорії як основа розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю» (Житомир, 18-20 жовтня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (20-23 березня 2013 р.), Міжнародної науково-практичної конференції «Управління економічним розвитком: проблеми теорії і практики» (25-26 квітня 2013 р.), Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Стан та перспективи соціально-економічного розвитку підприємств» (10-12 травня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління» (24-28 травня 2013 р.), Міжнародна конференція «Сучасні тенденції в науці та освіті» (Варшава, 27-28 лютого 2014 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Стан та перспективи розвитку економічних відносин в умовах господарювання» (Сімферополь, 27 березня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційна економіка в умовах глобалізації: сучасні тенденції і перспективи» (Мінськ, 10-11 квітня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Стан та перспективи соціально-економічного розвитку підприємств» (28-30 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 19 опублікованих наукових працях, в тому числі 8 статей у наукових фахових виданнях, 11 матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій 3,86 ум. друк. арк., з яких особисто автору належать 2,45 ум. друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок, у тому числі 158 сторінок основного тексту. Робота містить 19 таблиць та 25 рисунків. Список використаних джерел налічує 171 найменування на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методичні засади підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу» досліджено теоретичні аспекти про суть економічної ефективності, узагальнено і обґрунтовано теоретичні передумови формування молочного кластера, визначено особливості і методику визначення економічної ефективності в молочному скотарстві.

Рівень виробництва молока, що склався останніми роками, не забезпечує потреби населення країни в молочній продукції по науково обґрунтованих нормах її споживання – 392 кг на людину в рік. Економічна ефективність є одною з економічних категорій, направлених не тільки на стабілізацію і зміцнення виробничої діяльності, але і на задоволення споживчого попиту. Враховуючи кризовий стан молочного підкомплексу в країні, доведено, що теоретичне поняття «ефективність» необхідно розглядати в багатоаспектному критерії, з урахуванням організаційних, економічних, технологічних, технічних, біологічних і управлінських чинників.

Досліджено суть категорії економічної теорії «ефективність», проведено детальний аналіз її видів, визначено основні економічні показники, що розкривають її суть. Згруповані чинники, щодо впливу на формування ефективності виробництва молока, які розділено по функціональному призначенню, а саме організаційно-управлінські, біологічні, технічні, технологічні, економічні (рис. 1).



Рис. 1. Чинники, що впливають на ефективність виробництва молока

Дане групування чинників дозволяє детальніше розглянути кожен критерій впливу на економічну ефективність виробництва молочного підкомплексу.

Економічна ефективність виробництва молочного підкомплексу значною мірою залежить від результативності виробництва, тобто досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах праці і ресурсів. Оцінку ефективності запропоновано проводити поетапно на кожному рівні дослідження: аналіз організаційної форми підприємства, рівня спеціалізації, використання технологій, безпосередньо виробничій діяльності молочних ферм, використання ресурсного потенціалу, оцінка якості готової продукції, моніторинг логістичних мереж, інвестиційна привабливість, кредитоспроможність.

Доцільність розвитку економічних кластерів є в даний час загальновизнаною. Кластерна організація діяльності об'єктивно сприяє досягненню синергетичного ефекту. Визначальна роль в цьому належить вільному обміну досвідом і знаннями, а також неформальним взаєминам між учасниками. Дана обставина сприяє нарощуванню нематеріальних активів, які на сучасному етапі розвитку суспільства, як правило, зумовлюють конкурентоспроможність підприємства. Вельми важливим з погляду стабільності організації є також перерозподіл ризиків між учасниками кластера і можливість більш цілеспрямованої спеціалізації по основних видах діяльності.

При дослідженні методики оцінки економічної ефективності молочного підкомплексу доведена доцільність використання комплексного методичного підходу. Даний підхід складається з системи якісних і кількісних показників, які адаптовані для підприємств молочного підкомплексу. Застосування даної методики дасть можливість проаналізувати як цілісний стан організаційно-економічного механізму виробництва молока, так і спрогнозувати його стан при зміні будь-якого його елементу.

У другому розділі «Дослідження сучасного стану і оцінка економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу» здійснено моніторинг стану і розвитку виробництва молока в аграрних підприємствах, визначено вплив основних чинників на економічну ефективність, проведено оцінку конкурентоспроможності підприємств молочного скотарства.

Детальне дослідження здійснювалося на матеріалах підприємств молочного підкомплексу АР Крим.

Аналіз динаміки обсягів і показників економічної ефективності виробництва молока свідчить про значні зміни стану молочного скотарства за період проведення реформ в агросекторі.

У 2012 р. виробництво молока у всіх категоріях господарств скоротилося в порівнянні з 1990 р. по Україні на 23,5 млн. т (на 42,2 %), а в АР Крим на 0,473 млн. т (на 46,2 %).

Основною причиною такого становища є значне скорочення поголів'я корів з 1990 р. по 2012 р.: по Україні - в 2,2 разу, по АР Крим - майже в 2,7 рази. З аналізу експертної оцінки визначені основні чинники, що спричинили дану ситуацію. До таких чинників відноситься розукрупнення підприємств

сільської галузі, втрата виробничих зв'язків ліквідація племзаводів, висока вартість при низькій якості кормів, низький рівень соціального забезпечення працівників, нестабільна цінова політика при закупівлі молока. Найкращий результат виробництва в молочному підкомплексі показують ті сільськогосподарські підприємства, які вузько спеціалізуються на молочному виробництві.

На думку експертів, середньорічний надій від 1 корови з кожним роком помірно збільшуватиметься (рис. 2), що є неминучим результатом впровадження нової техніки і застосування передових технологій вирощування молочної худоби і виробництва молока; племінної роботи безпосередньо в підприємствах і закупівлі молочних порід великої рогатої худоби, які адаптовані до суворих зосушливих умов Криму; підвищення якості кормів з використанням власної і купівельної сировини, біологічних добавок, що безпечні для здоров'я тварин і людини, які підвищують продуктивність молочного стада. Тому, для складання прогнозу використано рівняння логарифмічної функції $y = 470,15 \ln(x) + 2977,2$, що показує поступове зростання надою, і, до того ж має, досить високий коефіцієнт детерміації (0,734).

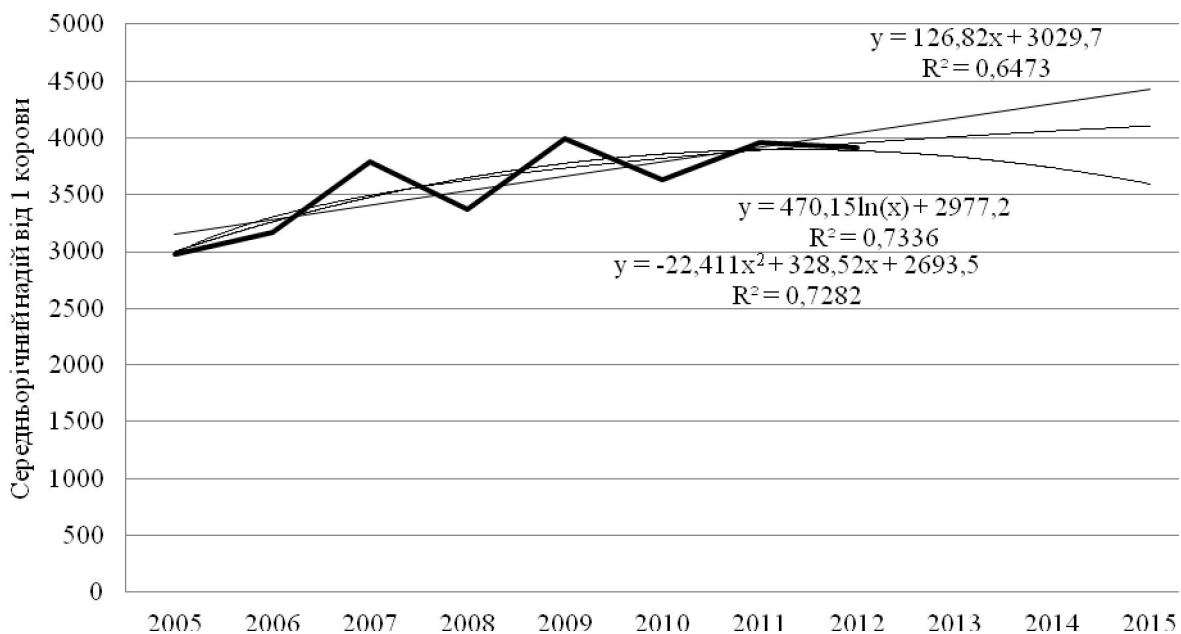


Рис. 2. Динаміка середньорічного надою від 1 корови в тваринницьких підприємствах Криму за 2005-2012 рр. і прогнозовані дані до 2015 р.

У 1990-2012 рр. чітко намітилася тенденція зниження валового виробництва молока. Воно склало в районах АР Крим в сільськогосподарських організаціях - 48,8%, господарствах населення - 29,8%, а в решті господарств, відповідно, 30,9 і 27,7%. Але рівень його на одну душу населення істотно не коливався. Це обумовлено зниженням чисельності населення.

Виробництво молока щорічно збиткове, що обумовлено як зовнішніми чинниками (диспаритет цін, недостатня державна підтримка і ін.), так і

внутрішніми (деконцентрація, деспеціалізація, погана кормова база, що зумовила низький рівень годівлі корів).

Проведені в процесі дослідження розрахунки показують, що реалізація комплексу заходів щодо забезпечення постійної кормової бази, впровадження поточної технології виробництва молока, вдосконалення організації праці тваринників і зростання їх кваліфікації дозволить підвищити до 2015 року продуктивність корів в досліджуваних господарствах до 3600 кг і знизити витрати праці на обслуговування середньорічної корови до 120-135 люд.-год. Продуктивність праці в галузі в цьому випадку підвищиться в 1,7-1,9 разів.

Таблиця 1

Значущість показників рівня конкурентоспроможності виробництва і реалізації молока тваринницькими підприємствами Криму

№ п.п.	Показник	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Значу- щість
1	Виробнича собівартість	1,00	1,00	3,00	0,20	0,20	5,00	3,00	7,00	1,00	3,00	0,116
2	Повна собівартість	1,00	1,00	3,00	1,00	1,00	3,00	3,00	3,00	1,00	3,00	0,294
3	Ціна реалізації	0,33	0,33	1,00	0,33	0,33	5,00	1,00	1,00	1,00	3,00	0,008
4	Рівень прибутку (збитку)	5,00	1,00	3,00	1,00	0,33	0,33	3,00	5,00	3,00	3,00	0,283
5	Рівень рентабельності (збитковості)	5,00	1,00	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	3,00	1,00	1,00	0,219
6	Товарність молока	0,20	0,33	0,20	3,00	1,00	1,00	3,00	0,33	0,20	1,00	0,002
7	Коефіцієнт прибутковості	0,33	0,33	1,00	0,33	1,00	0,33	1,00	1,00	0,33	1,00	0,001
8	Цінова премія	0,14	0,33	1,00	0,20	0,33	3,00	1,00	1,00	0,33	3,00	0,002
9	Частка ринку	1,00	1,00	1,00	0,33	1,00	5,00	3,00	3,00	1,00	1,00	0,073
10	Відносна частка ринку	0,33	0,33	0,33	0,33	1,00	1,00	1,00	0,33	1,00	1,00	0,001

В цілому по Криму продовжується скорочення поголів'я молочної худоби. Рівень рентабельності даного виробництва на фоні невеликого збільшення продуктивності тварин залишається вкрай низьким в межах 4%. Продуктивність корів складає 4664 кг молока на одну голову, а його валове виробництво 1,5 млн. тонн в 2013 році. Це привело до того, що недостатньо сировини для переробки і виробничі потужності молокозаводів не завантажені, а окремі з них не функціонують.

Методом парних порівнянь на основі багатовимірною шкалювання (табл. 1) із залученням експертів з тваринницьких підприємств (економісти, збутовики, бухгалтери) були виділені наступні коефіцієнти значущості: виробнича собівартість - 0,116, повна собівартість - 0,294, ціна реалізації - 0,008, рівень прибутку (збитку) - 0,283, рівень рентабельності (збитковості) - 0,219, - 0,219, товарність молока - 0,002, коефіцієнт прибутковості - 0,001, цінова премія - 0,002, частка ринку - 0,073, відносна частка ринку - 0,001.

Доведено, що використання замкнутої системи виробництва з максимальним зменшенням посередницьких організацій, сприятливо вплине на підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу.

У третьому розділі «Формування механізмів і інструментів підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу» обґрунтовано перспективи і пріоритетні напрями виробництва молока в аграрних підприємствах, запропоновано організаційно-економічні і технічні напрями підвищення ефективності виробництва молока, змодельовано науково-виробничий молочний кластер на базі аграрних підприємств.

З метою підвищення економічної ефективності виробництва в молочному підкомплексі були виявлені основні організаційно-економічні інструменти впливу, а саме створення умов для концентрації виробництва в регіоні, використання нових інноваційних технологій, інтенсифікація виробничого процесу. Шляхом розрахунків були виявлені резерви зниження собівартості в сільськогосподарських підприємствах Криму, а саме використання високопродуктивних порід, застосування ресурсозберігаючих технологій, збалансування раціонів годівлі, впровадження індустріальної основи виробництва. На підставі запропонованої програми було проведено прогноз розвитку молочного підкомплексу в Криму до 2020 року, на підставі якого спостерігається позитивна тенденція в підвищенні економічної ефективності (табл. 2). З метою ескалації даного ефекту запропоновано створення кластерних об'єднань для посилення концентрації виробництва. Це сприятиме підвищенню його спеціалізації і концентрації, внаслідок чого буде зростати інтенсивність ведення галузі.

Таблиця 2

Прогноз об'єму виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Республіки Крим

Роки	Поголов'я корів тис. гол	Надій молока на одну корову, кг	Валовий надій молока тис. тонн	В процентах до	
				2013 року	минулого року
2015	15,0	2547	38,2	120,9	...
2016	16,0	2621	41,9	132,6	109,7
2017	18,0	2695	48,5	153,5	115,8
2018	20,0	2769	55,4	175,3	114,2
2019	22,0	2843	62,5	197,7	112,8
2020	24,0	2917	70,0	в 2,2 раза	112,0

**розраховано автором на підставі даних Міністерства статистики АР Крим*

З метою визначення організаційно-економічних і технічних напрямів підвищення ефективності виробництва молока проведено розрахунок «точки беззбитковості» на підставі даних сільськогосподарських підприємств Криму, який показав збитковість надою на корову до 3750 кг за рік. При такій продуктивності підприємство не отримуватиме ні прибутку, ні збитків. Така ситуація виникає, якщо мінімальна щільність тварин на 100 га

сільськогосподарських угідь складає 8 голів. Середньорічний удій більше 3750 кг сприяє отриманню прибутку. При виході продукції в 5000 кг вона складає 2200 грн на одну корову; у 6250 кг – 4610 грн. При поголів'ї в 15 корів на 100 га сільськогосподарських угідь беззбиткове виробництво можливе при надоях на рівні 3125 кг і витратах в 5670 грн на утримання однієї тварини. Скорочення числа корів до трьох голів на 100 га сільськогосподарських угідь приводить до зростання витрат на утримання однієї тварини. Вони збільшуються в середньому по республіці до 9350 грн в рік. Продуктивність худоби при цьому, відповідна беззбитковому виробництву, повинно дорівнювати 4000 кг на одну корову.

Використання державної програми по створенню спеціалізованих зон для залучення інвестиційних потоків сприятиме підвищенню економічної ефективності молочного підкомплексу.

Аналіз розрахунків дає можливість зробити висновків, що навіть при позитивній тенденції збільшення пропозиції в сільськогосподарських підприємствах Криму, регіон залишиться дотаційним. Ця тенденція характерна для регіону достатньо давно. Дана ситуація може бути змінена при комплексному використанні організаційно-економічних інструментів підвищення економічної ефективності молочного підкомплексу, перш за все концентрації виробництва у вигляді кластеризації. При цьому поголів'ї корів за даними розрахунків необхідно збільшити до 2017 року в 5,2 рази, що сприятиме максимізації потенціалу підкомплексу.

Виявлено, що використання кластерного підходу у формуванні повного циклу відтворення на певній територіальній ділянці регіону забезпечує максимальне використання виробничого потенціалу підприємств молочного підкомплексу. Проведено картографічний і кластерний аналіз регіону, в ході якого виявлено потенційні учасники кластера. На підставі розрахунків було сформовано функціонально-ланковий механізм формування науково-виробничого кластера молочної продукції в Криму (рис. 3).

Основною ланкою в кластері виступає ланка формування управлінських рішень, що ґрунтується на інтеграції найбільших сільськогосподарських виробників молока. Дані сільськогосподарські виробники були вибрані в ході комплексної інтеграційної оцінки виробників молока Сімферопольського і Красногвардійського районів. Кластер-супутник, який формується на основі обслуговування виробництва, складається із таких ланок:

- 1) формування кадрового потенціалу, що складається з коледжів і університетів;
- 2) наукового і консалтингового розвитку, до складу якого входять інститути науково-інноваційного дослідження;
- 3) стратегічного розвитку складається з районних і регіональних органів влади, що займаються питаннями агропромислового комплексу і економіки;
- 4) виробництва, що формується на добровільних засадах серед сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств;
- 5) забезпечуючої інфраструктури, що складається з постачальників і підрядчиків;

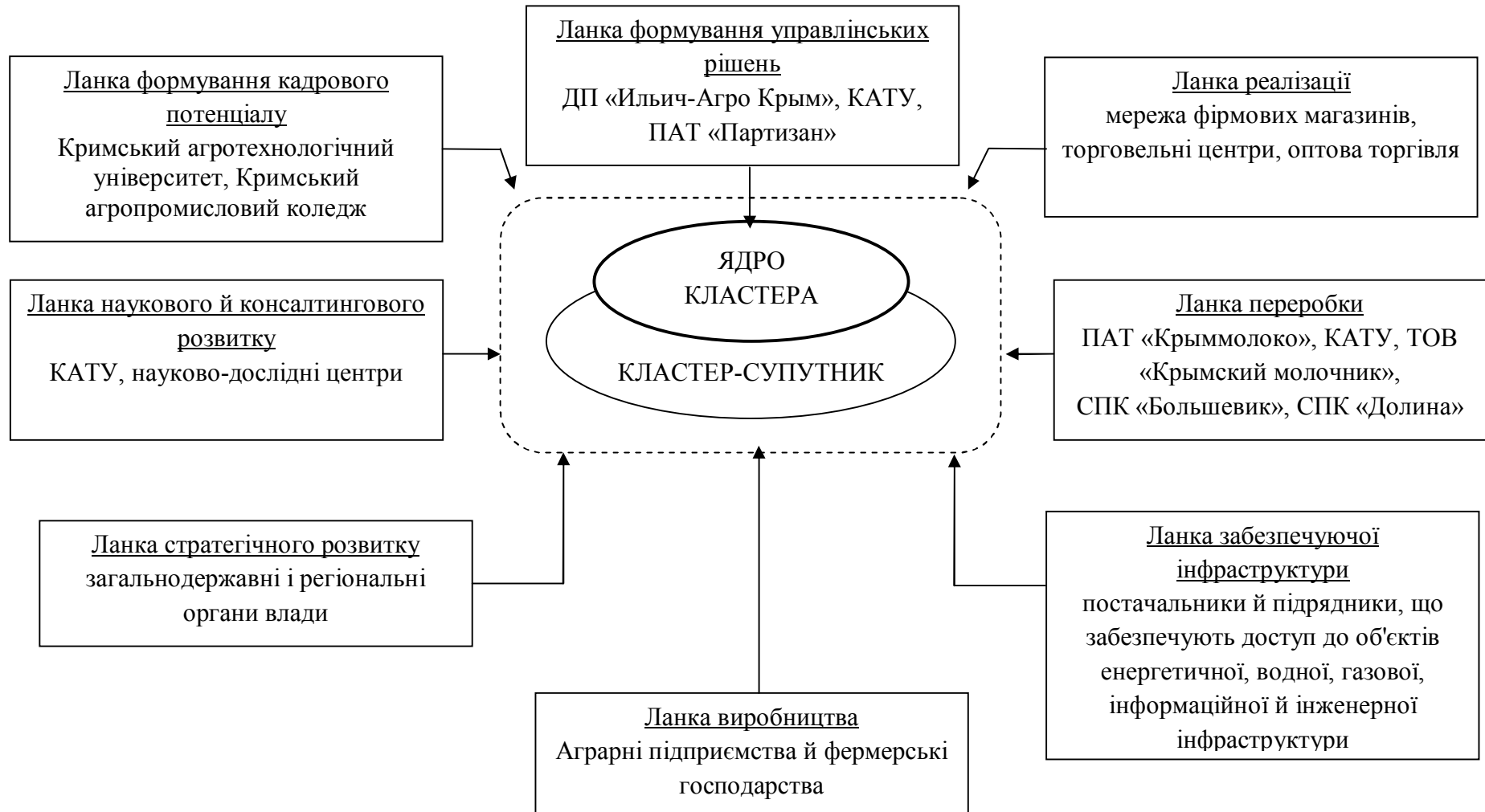


Рис. 3. Функціонально-ланковий механізм формування науково-виробничого кластеру молочної продукції на прикладі підприємств молочного підкомплексу АР Крим

б) переробки, що формується на основі комплексної інтегральної оцінки підприємств, що переробляють молоко;

7) реалізації, що формується на добровільних засадах з метою реалізації готової продукції.

З метою оптимізації організаційно-економічних відносин створюваного об'єднання виробничих і переробних підприємств була розроблена модель організаційної структури управління кластера молочного виробництва. Для ефективної співпраці запропоновано створення адміністративно-господарського відділу кластера, який включає відділи ветеринарного обслуговування; інформаційного супроводу реалізації молока; інформаційного супроводу заготовельно-переробляючого і виробничого комплексу; підтримки програмного забезпечення; маркетингового досліджень; товарних ресурсах, збутових послугах і ринках; наукових досліджень селекційного центру; координації виробничої діяльності; координації діяльності заготовчо-переробляючого комплексу і підсобних господарств; з кадровій роботі; по роботі з членами об'єднання; з діловодству; юридичний відділ; службу внутрішнього аудиту; інженера з техніки безпеки.

З метою гармонізації розрахунково-господарських процесів кластерного об'єднання запропонована схема типового договору, в якій описана мета, завдання, права і обов'язки всіх учасників об'єднання. Запропонована методика розподілу виручки в кластері дозволяє точніше враховувати індивідуальний внесок кожного учасника інтеграційного формування в спільному виробництві і переробці молока.

Розглядаючи практичні аспекти формування науково-виробничого кластера молочного виробництва, необхідно відзначити, що основним стимулом для об'єднання сільськогосподарських підприємств з тими, що переробними є недостатні обсяги сировинної бази, тобто молока. Таке об'єднання підприємств в кластер дасть можливість стимулювати збільшення поголів'я молочного стада і виробництва більшого об'єму молока з високими якісними показниками.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого науково-практичного завдання формування та функціонування механізмів та інструментів підвищення економічної ефективності виробництва в підприємствах молочного підкомплексу. За результатами дослідження зроблені наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. Узагальнено дослідження вітчизняних і зарубіжних учених про економічний зміст категорії «економічна ефективність», вивчено види і проведено детальний аналіз чинників, що мають вплив на неї дає можливість уточнити суть ефективності як багатоаспектної категорії, що включає організаційно-управлінські, біологічні, технічні, технологічні і економічні інструменти, направлені на досягнення максимальних результатів при

мінімальних витратах праці і ресурсів. Таке трактування, на відміну від існуючих дозволяє відобразити основні чинники, що мають вплив на діяльність молочного підкомплексу на всіх стадіях відтворювального процесу.

2. Обґрунтовано систему показників для оцінки ефективності виробництва молочного підкомплексу, що включає декілька етапів: аналіз організаційної форми підприємства, рівня спеціалізації, використання технологій, безпосередньо виробничої діяльності молочних ферм і ресурсного потенціалу, оцінку якості готової продукції, моніторинг логістичних мереж, інвестиційну привабливість, кредитоспроможність. Використання даної системи показників забезпечує об'єктивну оцінку економічної ефективності на кожному етапі виробничої діяльності молочного підкомплексу.

3. Визначено, що виробництво молока в Криму скоротилося на 46,2% за час процесів реорганізацій починаючи з 1990 р. Протягом 2009-2012 рр. ситуація з виробництвом молока стабілізувалася, і в 2012 р. скорочення склало 1,3%. Але кількість виробленого молока задовольняє попит в Криму тільки на 31,6%, що недостатньо для туристичного регіону. Відбулося значне скорочення поголів'я стада, з 1990 р. по 2012 р. в 2,7 рази. Багато підприємств відмовляються від даної виробничої діяльності у зв'язку з її затратністю та відповідно низькою рентабельністю.

4. За результатами дослідження встановлено, що до основних негативних чинників, що впливають на молочний підкомплекс регіону відносять: розукрупнення сільського господарства, втрата виробничих зв'язків, ліквідація племзаводів, високу вартість при низькій якості кормів, низький рівень соціального забезпечення працівників, нестабільна цінова політика при закупівлі молока. Запропоновано для підвищення економічної ефективності сформувати замкнуту систему виробництва і переробки молока з максимальним зменшенням посередницьких організацій.

5. Запропоновано механізм розвитку молочного підкомплексу в регіоні, які ґрунтуються на розрахунках з виявлення резервів зниження собівартості готової продукції. Розрахунок інтегральних показників виробництва молока в аграрних підприємствах Криму вказав на недоліки в діяльності підприємств і дав можливість виявити додаткові ресурси по зниженню собівартості. Використання даної методики дозволило зробити прогноз розвитку молочного підкомплексу в Криму до 2020 року, на підставі якого були запропоновані перспективи розвитку.

6. Обґрунтовано організаційно-економічні інструменти підвищення економічної ефективності молочного підкомплексу, в основу яких покладено використання державних програм створення спеціалізованих економічних зон, що створить умови залучення інвестицій і концентрації виробництва. Максимальний економічний ефект досягається при поступовій концентрації виробничих сил, що приведе до зниження внутрішньогосподарських витрат при збільшенні продуктивності. Використання даних інструментів покращення ефективності є основою для визначення стратегії розвитку молочного підкомплексу регіону і сприятиме оптимізації управлінських рішень при концентрації виробництва.

7. Ключовою ідеєю створення кластера є підвищення конкурентоспроможності молочних продуктів і рентабельності всіх господарюючих суб'єктів молочного підкомплексу. Завдяки застосуванню виробничого і інтелектуального потенціалу комплексу господарюючих суб'єктів що входять в кластер молочного підкомплексу і механізму взаємин між його учасниками проявляється синергетичний ефект, що дозволяє збільшити результативність роботи кожної бізнес-структури.

8. У дисертаційній роботі розроблена організаційна структура кластера у молочному підкомплексі. В даній моделі структурним елементом представлені територіальні підрозділи, що включають сільськогосподарських товаровиробників всіх форм власності, переробників продукції, аграрні освітні установи і наукові організації. Взаємини між учасниками дозволяють збалансувати і підвищити завантаження переробних підприємств і знизити собівартість перероблюваної продукції.

9. В результаті дослідження розроблено механізм взаємодії у кластері молочного підкомплексу, що включає обов'язкову участь сільськогосподарських товаровиробників в ухваленні рішення за ціною на сировину. Запропоновано методичний підхід до організації обмінно-розподільних відносин між підприємствами-учасниками кластера з виробництва молока. Відповідно до нього, розподіл прибутку здійснюється в два етапи: на першому – розподіляється прибуток між сільськогосподарськими підприємствами і переробними підприємствами з урахуванням виробничих витрат; на другому – між сільськогосподарськими підприємствами за допомогою коефіцієнта співвідношення, який враховує трудомісткість і фондомісткість виробництва молока на кожній стадії технологічного процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Лисовая Т.В. Теоретические аспекты экономической эффективности производства продукции / Т.В. Лисовая // Научные труды ЮФ НУБиП Украины «Крымский агротехнологический университет». Экономические науки. – 2012. – Выпуск 141. – С. 338-344

2. Лисовая Т.В. Экономическая эффективность производства молока и пути ее повышения / Т.В. Лисовая // Научные труды ЮФ НУБиП Украины «Крымский агротехнологический университет». Экономические науки. – 2012. – Выпуск 143. – С. 302-310

3. Лисовая Т. В. Подходы к определению экономической эффективности производства продукции / Т.В. Лисовая // Научные труды ЮФ НУБиП Украины «Крымский агротехнологический университет». Экономические науки. – 2012. – Выпуск 147. – С. 269-274

4. Лисовая Т.В. Состояние экономической эффективности производства молока в агроформированиях АР Крым / Т.В. Лисовая // Бизнес-навигатор. Научно-виробничий журнал. – 2013. – № 2 (31). – С. 37-44

5. Лисовая Т.В. Организационно-методические аспекты формирования научно-производственного кластера молочной продукции / Т.В. Лисовая // Научные труды ЮФ НУБиП Украины «Крымский агротехнологический университет». Экономические науки. – 2014. – Выпуск 159. – С. 349-354

Статті в іноземних виданнях та у виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз:

6. Лисовая Т.В. Состояние и направления повышения эффективности производства / Т.В. Лисовая // Криза и икономически растеж. – 2013. – Том 1. – С. 373-377.

7. Лисовая Т.В. Состояние и пути повышения экономической эффективности производства молока на предприятиях / Т.В. Лисовая // Карельский научный журнал. – 2014. – № 2 (7). – С. 60-64

8. Лисовая Т. В. Прогноз производства молока в аграрных предприятиях / Т.В. Лисовая // Культура народов Причерноморья. – 2014. – № 270. – С. 37-41

Матеріали конференцій:

9. Лисовая Т.В. Экономическая эффективность и ее система показателей / Т.В. Лисовая // Рыночная трансформация экономики: состояние, проблемы, перспективы: сб. материалов III межд. науч.-практ. интер. конф. (Харьков 9-23 апреля 2012 г.) – Харьков: ХНТУСХ, 2012. – Т. 2. – С. 62-65.

10. Лисовая Т.В. Повышение экономической эффективности производства молока в АР Крым / Т.В. Лисовая // Проблемы и перспективы социально-экономического развития предприятия: сб. материалов I межд. науч.-практ. интернет-конф. (14-15 мая) – Симферополь: ЮФ НУБиП Украины, 2012. – С. 105-107.

11. Лисовая Т.В. Определение экономической эффективности производства продукции / П.Н. Майданевич, Т.В. Лисовая // Пути и механизмы управления эффективным развитием рациональной экономики в современных условиях: сб. материалов межд. науч.-практ. интернет-конф. (28-29 ноября 2012 г.) – Симферополь: Доля, 2012. – С. 132-135. (*Особистий внесок автора: досліджено та узагальнено методики визначення економічної ефективності виробництва продукції*).

12. Лисовая Т.В. Состояние эффективности производства молока / Т.В. Лисовая // Економічні теорії як основа розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю: тези виступів IX міжнар. наук. конф. (18-20 жовтня 2012 р.) – Житомир: ЖДТУ, 2012. – С. 347-349.

13. Лисовая Т.В. Процессы, негативно влияющие на повышение экономической эффективности производства молока / Т.В. Лисовая // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации: труды XV межд. науч.-практ. конф. аспирантов и студентов (20-23 марта 2013 г.) – Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2013. – С. 73-74.

14. Лисовая Т.В. Экономическая эффективность производства молока в агропромышленных предприятиях АР Крым / Т.В. Лисовая // Управління

економічним розвитком: проблеми теорії практики: матеріали I між нар. наук.-практ. конф. (25-26 квітня 2013 р.) – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 32-34.

15. Лисовая Т.В. Производство молока, ее экономическая эффективность в агроформированиях АР Крым / Т.В. Лисовая // Стан та перспективи соціально-економічного розвитку підприємств: матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (10-12 травня 2013 р.) – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. – С.128-130.

16. Лисовая Т.В. Влияние аграрной реформы на повышение экономической эффективности молока в АР Крым / Т.В. Лисовая // Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (24-28 травня 2013 р.). – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. – С. 28-30.

17. Лисовая Т.В. Экономическая эффективность производства молока в предприятиях Красногвардейского района АР Крым / Т.В. Лисовая // Современные тенденции в науке и образовании: сборник научных докладов, (27-28.02.14). – Warsazava: Wydawca: Sp. Zo. o. «Diamond trading tour», 2014. – 104 str.

18. Лисовая Т.В. Кластерный подход в стратегии повышения экономической эффективности производства молока в аграрных предприятиях / Т.В. Лисовая // Стан та перспективи розвитку економічних відносин в сучасних умовах господарювання: матеріали III міжнар.наук.-практ. інтернет-конф. (27 березня 2014 р.). – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2014. – С. 47-50.

19. Лисовая Т.В. Состояние молочной отрасли в Украине и Автономной Республике Крым / Т.В. Лисовая // Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы: материалы Межд. науч.-практ. конф. (10-11 апреля 2014 г.). – Минск, 2014. – С. 294-296.

20. Лисовая Т.В. Виды и формирование экономической эффективности / Т.В. Лисовая // Стан та перспективи соціально-економічного розвитку підприємств: матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (28-30 квітня 2014 р.) – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2014. – С. 46-49.

АНОТАЦІЯ

Лісова Т.В. Механізми та інструменти підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеська національна академія харчових технологій Міністерства освіти і науки України, Одеса, 2014.

Досліджено теоретичні основи механізмів та інструментів підвищення економічної ефективності підприємств молочного підкомплексу. Узагальнені існуючі погляди щодо сутності категорії «ефективність» та запропоновано авторське визначення даного поняття. Згруповано чинники щодо формування

ефективності виробництва молока і проаналізовано методичні підходи до їх оцінки.

Розкрито сучасний стан і тенденції розвитку молочного підкомплексу Криму, визначено показники ефективності виробництва. Обґрунтовано організаційно-економічні засади формування механізму підвищення економічної ефективності виробництва молока і молочної продукції.

Обґрунтовано основні напрями і розроблено заходи спрямовані на підвищення рівня економічної ефективності виробництва молочного підкомплексу. Для реалізації одного з напрямів підвищення рівня економічної ефективності запропоновано створення функціонально-ланкового механізму формування науково-виробничого кластера виробництва та реалізації молочної продукції на базі молочного підкомплексу Криму. З метою гармонізації розрахунково-господарських процесів запропоновано схему типового договору.

Ключові слова: економічна ефективність, молочний підкомплекс, прогноз, сільськогосподарські підприємства, технологія, організація, інвестиції, кластер.

АННОТАЦИЯ

Лисовая Т.В. Механизмы и инструменты повышения экономической эффективности предприятий молочного подкомплекса. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесская национальная академия пищевых технологий Министерства образования и науки Украины, Одесса, 2014.

Диссертация посвящена проблемам поиска путей повышения экономической эффективности производства молока. В ней раскрыто современное состояние и причины падения объемов производства молока, снижения его экономической эффективности на предприятиях разных форм хозяйствования. Разработаны рекомендации и предложения по повышению экономической эффективности хозяйствования.

Сущность научной новизны исследования состоит в предложении методического подхода относительно формирования экономического механизма повышения эффективности производства молока в аграрных предприятиях, что предусматривает сбалансирование экономических отношений между производителями, перерабатывающими предприятиями и торговыми организациями, в основу которого заложена равная прибыль на вложенную гривну затрат, исходя из совокупного уровня рентабельности на готовую продукцию

В процессе исследования получены следующие научные результаты;

- проанализирован научно-методический подход к комплексному анализу экономической эффективности, который дает возможность обеспечить объективную оценку экономической эффективности на каждом этапе производственной деятельности молочного подкомплекса;

- обобщены подходы к оптимизации развития молочного подкомплекса, путем обоснования рационального взаимодействия всех участников воспроизводственного процесса, а также методические подходы к разработке механизма взаимоотношений в кластере молочного подкомплекса, что в отличие от существующих учитывает распределение прибыли между всеми участниками объединения.

Обоснована необходимость изучения и внедрения в отечественную практику опыта стран с развитым молочным скотоводством, который состоит в нижеследующем:

- государство должно быть регулятором молочного хозяйства, рынка молока и молочных продуктов. При этом государственные органы должны выполнять такие функции:

- регулировать процесс ценообразования, чтобы обеспечивать равномерную прибыль всем участникам рыночных отношений;

- устанавливать объемы производства, необходимые для обеспечения рационального потребления населением регионов;

- стимулировать товаропроизводителей увеличивать или уменьшать производство некоторых видов молочных продуктов.

В Украине, как и во всем мире, будет проходить процесс концентрации производства и переработки молока. Поэтому, рынок молока и молочных продуктов необходимо организовать на кластерной основе, с прогрессивным техническим устройством, большими финансовыми оборотами. Таким образом, Украина может обеспечить конкурентоспособность продукции на мировом рынке, вытеснить иностранных конкурентов.

Нельзя не отметить, что совершение материально-технической базы должно стать приоритетным при использовании инвестиционных потоков в молочном подкомплексе. Отечественное оснащение ферм чересчур изношено, технологически отстало. Поэтому при производстве молока велики расходы ручного труда. За 90-е годы отечественное сельхозмашиностроение практически прекратило производство оборудования для ферм, нет стратегически важных технических разработок для новых технологий. Вместе с тем появились западные фирмы, осваивающие зарубежные технологические достижения при реконструкции и новом строительстве ферм. Без дополнительных инвестиционных влияний неисполнимо строительство новых молочных ферм, по современным технологиям.

Стратегически важны научно-технологические разработки ферм с собственным энергообеспечением возобновляемыми энергоносителями, в том числе моторное биологическое топливо из масла семян (как биодит), биогаз из органики фермы, растительных остатков, источники тепла и электричества на базе использования солнечной энергии и т. д. Эти мероприятия позволят рационализировать экономику молочного скотоводства.

Ключевые слова: экономическая эффективность, молочный подкомплекс, прогноз, сельскохозяйственные предприятия, технология, организация, инвестиции, кластер.

SUMMARY

Lisova T.V. Mechanisms and instruments of the enterprises' economic efficiency increase of dairy subcomplex. – A manuscript.

Dissertation for getting the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (on the kinds of economic activity). – Odessa National Academy of Food Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa, 2014.

Theoretical bases of mechanisms and instruments of the enterprises' economic efficiency increase of suckling subcomplex are investigated. Existing views on the nature of the "efficiency" category were generalized and the author's definition of this concept was proposed. Factors on the formation efficiency of milk production were grouped and the methodological approaches to evaluation were analyzed.

Up-to-date state and trends of Crimean subcomplex development were revealed, production efficiency's indexes were defended. Organizational and economic principles of the mechanism formation of the milk and dairy products production' economic efficiency's increasing were grounded.

The main ways were grounded and measures aimed at improving the dairy subcomplex economic efficiency were developed. To implement one of the ways of the economic efficiency improving the creation of functional sectional mechanism of the scientific and industrial cluster formation of dairy products production and sale on the Crimean dairy subcomplex basis was proposed. In order to settlement and economic processes' harmonize the standard contract's scheme was suggested.

Keywords: economic efficiency, dairy subcomplex, outlook, agricultural enterprises, technology, organization, investments, cluster.

